

УДК 330.3

Перепелюкова О.В.
кандидат економічних наук,
молодший науковий співробітник
Інституту економіко-правових досліджень
Національної академії наук України

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

INFLUENCE OF CURRENT TRENDS IN ECONOMIC DEVELOPMENT OF REGIONS UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Мета статті полягає у аналізі впливу сучасних тенденцій на економічний розвиток регіонів. Визначено основні фактори впливу та тенденції розвитку регіонів України. Встановлено, що суттєве поглиблення негативних тенденцій спостерігається у промисловості більшості регіонів. Запропоновано заходи, які повинні сприяти стабілізації економічної ситуації та збалансованості розвитку регіонів країни. Визначено, що запропоновані заходи повинні включатись у стратегії розвитку регіонів.

Ключові слова: регіон, стратегія, розвиток, промисловість, збалансованість, забезпеченість, заходи.

АННОТАЦИЯ

Цель статьи заключается в анализе влияния современных тенденций на экономическое развитие регионов. Определены основные факторы влияния и тенденции развития регионов Украины. Установлено, что существенное углубление негативных тенденций наблюдается в промышленности большинства регионов. Предложены меры, которые должны способствовать стабилизации экономической ситуации и сбалансированности развития регионов страны. Определено, что предлагаемые меры должны включаться в стратегии развития регионов.

Ключевые слова: регион, стратегия, развитие, промышленность, сбалансированность, обеспеченность, мероприятия.

ANNOTATION

The purpose of the article is to analyze the impact of current trends and economic development of regions. The main factors influencing trends and regions of Ukraine. Established that substantial deepening negative trends observed in most parts of the industry. Proposed measures to help stabilize the economic situation and balanced development of the country. Determined that the proposed measures should be included in regional development strategies.

Keywords: region, strategy, development, industry, balance, security measures.

Постановка проблеми. Сучасна світова фінансово-економічна криза істотно загострила проблеми і протиріччя в соціально-економічному розвитку України. Економічна політика сталого розвитку в Україні визначає цілісну систему поглядів на збалансованість гуманістичного, соціального, економічного та екологічного розвитку України, правові основи, принципи, завдання та організаційні заходи, які є базисом для розробки національного прогнозу сталого розвитку на найближчу та віддалену перспективи. Для вирішення проблем у цій сфері актуальним є дослідження стану та сучасних тенденцій, що впливають на економічний розвиток регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади регіонального розвитку, трансформації регіональних господарських комплексів, регіональної політики визначені у працях українських економістів А. Амоші, П. Борщевського, С. Дорогунцова, Б. Данилишина, Л. Дейнеко, М. Долишнього, Л. Зайцевої, А. Єпіфанова, Н. Канищевої, Є. Качана, В. Мамутова, А. Мазура, С. Мельника, В. Пили, В. Поповкіна, Т. Приходько, М. Тимчука, М. Фащевського, В. Фінагіна, М. Чумаченка та ін.

У працях вітчизняних та зарубіжних учених вирішуються питання зменшення впливу економічної кризи на розвиток регіонів, формування комплексних регіональних господарських систем, соціальної орієнтації економічного зростання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними залишаються проблеми, пов'язані зі зміною загальної макроекономічної ситуації в Україні та кон'юнктури зовнішніх ринків, спеціалізації регіонів та тенденцій у розміщенні продуктивних сил, механізмів реалізації регіональної політики. На відміну від існуючих досліджень дану статтю присвячено проблемам впливу сучасних тенденцій на економічний розвиток регіонів України в умовах трансформації регіональних господарських систем і дії факторів, які сформувалися за останні роки і визначатимуть перспективи України на світових ринках у довгостроковій перспективі.

Мета статті полягає у дослідженні основних сучасних макроекономічних тенденцій, що суттєво впливають на економічний розвиток регіонів України. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність визначення таких завдань, як узагальнення сучасних змін та їх вплив на економіку регіонів, визначення основних факторів впливу на регіональний розвиток, запропоновано заходи щодо збалансованості економічного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних проблем, які негативно впливають на розвиток економіки, є невідповідність вітчизняної промисловості європейським стандартам якості, висока зношеність основних

фондів, недосконалість експортного потенціалу, нерозвинений внутрішній ринок, неконкурентоспроможність вітчизняної продукції, відсутність соціальної орієнтації виробництва, високий рівень витрат ресурсів, низький рівень життя, депопуляція населення, масштабна трудова міграція працездатного населення за кордон, низький рівень доходів, якості життя та захищеності життєдіяльності більшості населення, недосконала нормативно-законодавча база забезпечення екологічних прав громадян, незадовільний стан законодавства з охорони навколишнього середовища і переходу до сталого розвитку, низький рівень екологічної культури більшості населення і недостатня екологічна свідомість осіб, що приймають управлінські рішення в цій сфері [1].

Погіршення економічної ситуації в країні, дефіцит бюджетного ресурсу на підтримку регіонального розвитку спричинили загострення внутрішніх проблем кожного регіону та порушення міжрегіональних зв'язків. Упродовж останніх років в Україні зростає диференціація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку, збільшується кількість проблемних серед них. У 2014 р. соціально-економічний розвиток більшості регіонів характеризувався подальшим зменшенням промислового виробництва, впливом інвестиційного капіталу, нестійкою експортною динамікою, скороченням обсягів будівництва, звуженням внутрішнього ринку, погіршенням ситуації на ринку праці і загальним падінням рівня доходів.

У період 2014–2015 рр. спостерігалось поглиблення негативних тенденцій у промисловості більшості регіонів. За підсумками 2014 р. обсяги промислового виробництва скоротились у 16 регіонах (від 0,5% в Одеській до 42,0% у Луганській областях). Істотне зменшення промислового виробництва зафіксовано у м. Київ (на 14,3%), у Сумській (на 12,1%), Дніпропетровській (на 7,7%) та Полтавській (на 7,2%) областях [2].

За період кризи знизилась конкурентоспроможність регіонів на зовнішніх ринках. У загальноукраїнському експорті питома вага трьох областей – Донецької, Дніпропетровської, Запорізької – становить майже половину, проте лівову частку в їхньому експорті становить продукція гірничорудної, металургійної та хімічної промисловості. Водночас питома вага половини регіонів у загальноукраїнському експорті не перевищує 1%. Існує велика різниця в привабливості регіонів для іноземних інвестицій. Найвищий інвестиційний рейтинг має м. Київ (його частка становить понад третину всіх іноземних інвестицій), а також Дніпропетровська, Київська, Запорізька, Донецька, Одеська області. Водночас питома вага у загальному обсязі іноземних інвестицій шести регіонів становить менше 1%. Відбулися кардинальні зміни у структурі власності на регіональному рівні. У результаті приватизаційних процесів

суттєво зменшилася частка державного сектора економіки регіонів: виробництво двох третин товарів і послуг у половині регіонів здійснюють приватизовані підприємства. За рахунок доходів недержавного сектора забезпечується понад 65% доходів бюджетів усіх рівнів [5].

Унаслідок воєнного конфлікту найбільший збиток нанесений підприємствам добувної, хімічної промисловості, гірничо-металургійного комплексу і машинобудування. Крім зростання ризиків для функціонування підприємств Донбасу, не меншої шкоди завдано промислому виробництву й через порушення налагоджених зв'язків «сировина – виробництво – збут» з іншими регіонами країни. Із загостренням кризи проявились проблеми промислового комплексу регіонів, які накопичувались роками: надмірна залежність від зовнішньої кон'юнктури на ринках основних експортних товарів, висока енерго- та матеріалоемність виробництва, що стало причиною різкого зростання собівартості, дефіцит коштів для модернізації основних фондів, скорочення збуту на внутрішньому ринку через зменшення попиту на продукцію проміжного споживання та інвестиційного призначення.

Обґрунтування пріоритетів регіонального розвитку в Україні потребує врахування ключових тенденцій урбанізації, оскільки у 20 регіонах нашої країни частка міського населення складає понад 50%. Зростаючі темпи урбанізації та домінуюча міська форма розселення на більшості території України обумовлюють необхідність розробки заходів регіональної політики, спрямованих на досягнення сталого збалансованого розвитку і вдосконалення економічного та соціального комплексів міста, приміської території, сільської урбанізованої території. Міста є потужними фінансовими, промисловими і комунікаційними центрами, де зосереджений і динамічно розвивається значний виробничий, інноваційний, соціальний та культурний потенціал. Але водночас для щільно населених міст характерні проблеми формування раціональної структури споживання, ефективної системи видалення та переробки промислових та побутових відходів, надійної системи життєзабезпечення, удосконалення міської інфраструктури, диверсифікації містоутворювальної бази [2].

Регіональна політика сучасної України формується і реалізується з огляду на поточну макроекономічну ситуацію в країні та перспективи регіонального розвитку. Соціально-економічний стан країни зумовлює проведення обмежувальних заходів щодо фінансування потреб регіонів, а прагнення регіонів до отримання більшої кількості фінансових ресурсів для забезпечення нагальних потреб посилює необхідність активації ними власних джерел розвитку та залучення інших, позабюджетних ресурсів. Ресурсна складова стає домінантною у сучасній регіональній політиці – і це повністю відповідає як проголошеним цілям державної

регіональної політики в Україні на період до 2020 р., так і напрямкам розвитку, визначеним для країн ЄС на новий програмний період – 2014–2020 рр. Однак реформування системи регіонального розвитку неможливе без розвитку інституційної складової, без зміни формату відносин «центр – регіони».

У регіональній політиці ЄС так само значна увага приділяється підвищенню рівня конкурентоспроможності регіонів на основі всебічного розвитку і розкриття внутрішнього потенціалу [3].

Вирішення проблем, які пов'язані із негативними зрушеннями у економічному розвитку регіонів України, повинні спрямовуватись на поліпшення таких аспектів, як: антиінфляційні заходи, які концентруються на розбудові внутрішнього ринку, зокрема: пріоритетному розвитку мережі засобів прямих поставок сільськогосподарської та продовольчої продукції споживачеві, концентрації цільової державної допомоги сільгосп підприємствам на розвитку мережі закупівлі та зберігання сільгосп продукції, підвищенні ефективності використання ресурсів, насамперед – енергетичних, як у виробничій сфері, так і в комунальному господарстві, а також побуті; регулювання доходів населення; удосконалення інструментарію регулювання ліквідності комерційних банків та структуризації збільшення грошової пропозиції; активізація заходів щодо регулювання та обмеження небажаного імпорту, у тому числі: забезпечення належного контролю якості імпортованої продукції, встановлення механізмів дієвого контролю митної вартості імпорту, застосування передбачених СОТ інструментів тимчасового обмеження імпорту з метою вирівнювання платіжного балансу, а також для випадків, якщо імпорт товару спричиняє чи загрожує спричинити серйозну шкоду вітчизняним виробникам; необхідно прискорити запровадження інструментів підтримки експорту; активізація та розширення програм модернізації промисловості як приватного, так і державного сектору; забезпечення пріоритетності запровадження засобів регулювання діяльності природних монополій.

Виходячи з наявності значних ризиків погіршення платіжного балансу, що негативно відбиватиметься на стабільності курсу гривні, слід суттєво посилити активність зовнішньоекономічної політики, яка має сприяти зменшенню негативного сальдо зовнішньої торгівлі та максимальному використанню стимулюючого впливу останньої для економічного зростання. Основними стратегічними пріоритетами повинні стати: підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу; розвиток людських ресурсів; розвиток міжрегіональної співпраці; створення інституційних умов для розвитку регіонів [4].

Основою розвитку соціальної сфери постає соціальна політика регіонів, влади. Поряд із

загальними цілями, завданнями та критеріями сталого розвитку регіональний рівень має й свої відмінні риси, які необхідно враховувати в рамках територіального стратегічного планування через самостійне визначення місцевими громадами цілей та основних напрямів стабільного соціально-економічного розвитку регіону. Стратегічними пріоритетами на сучасному етапі мають стати підвищення якості життя людей, духовно-ментальна, суспільно-політична, соціально-економічна консолідація регіонів. При виборі стратегії розвитку регіону, спрямованої насамперед на збереження та розвиток людського потенціалу як головного критерію розвитку територій, показниками для оцінки ефективності діяльності регіональних і місцевих структур влади в їх механізмі управління повинні стати рівень та якість життя населення. Це зумовлює необхідність пошуку та впровадження в практику управління показників, що характеризують ефективність і результативність виконання державних соціальних функцій на території регіону. Стратегія зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності передбачає: створення економічних, організаційних та нормативно-правових передумов для реалізації основних принципів сталого розвитку регіонів; здійснення реструктуризації економіки регіонів на основі запровадження інвестиційно-інноваційної моделі з урахуванням особливостей їх потенціалу; широкий розвиток підприємництва, насамперед малого та середнього бізнесу як головного чинника соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення зайнятості населення, наповнення місцевих бюджетів; зміцнення економічної інтеграції регіонів на основі максимально ефективного використання їхніх конкурентних переваг; сприяння всебічному розвитку людського потенціалу на основі стабілізації та поліпшення демографічної ситуації, досягнення продуктивної зайнятості населення, розвитку соціальної інфраструктури; розбудову та модернізацію інфраструктури регіонального розвитку для підвищення інвестиційної привабливості регіонів, поліпшення умов запровадження передових інноваційних технологій; удосконалення системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, механізмів та інструментів вироблення та реалізації на регіональному рівні екологічної політики [5].

Ефективна реалізація стратегії соціально-економічного розвитку регіону багато в чому визначає темпи і динамічність рішень, які приймаються регіональними органами управління. Тому сучасний етап розвитку територій передбачає необхідність розробки інструментарію інституціональних заходів із удосконалення координації і підвищення ефективності державного впливу на соціально-економічні процеси з метою забезпечення стійкого економічного розвитку і покращання життя населення [6]. На регіональному рівні стратегія повинна перед-

бачати стабілізацію соціально-економічного становища і посилення комплексного розвитку господарства регіонів на базі максимального використання ресурсів, створення і формування власної економічної бази.

Забезпечення збалансованого економічного розвитку регіонів повинно здійснюватися за рахунок реалізації цілей: сприяння стабілізації соціально-економічного розвитку регіону, залучення дієвих механізмів стимулювання економічного зростання як основи для подолання економічного відставання регіонів України від регіонів держав-сусідів (країн Східної та Центральної Європи); забезпечення підтримки конкурентного середовища, демонополізація та дерегулювання ринкового середовища як основи для вільного руху капіталів, товарів, ресурсів, робочої сили у межах регіону і країни та для розвитку підприємництва; забезпечення створення на місцевому й регіональному рівнях сприятливого інвестиційного середовища, комплексного розвитку інвестиційної інфраструктури; запровадження заходів щодо зменшення енергоємності регіональних економічних комплексів (у тому числі шляхом розвитку альтернативної, відновлюваної енергетики); сприяння диверсифікації монофункціональної економіки на місцевому й регіональному рівнях (насамперед у старопромислових регіонах та на сільських територіях); забезпечення сприятливих умов для стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів на місцевому й регіональному рівнях; забезпечення комплексного розвитку регіональної інфраструктури (транспортної, інформаційно-комунікаційної, комунальної, соціальної, освітньої); сприяння досягненню високих показників конкурентоспроможності регіональних ринків робочої сили (у тому числі шляхом розвитку ринку освітніх послуг, підтримки мобільності робочої сили, налагодження ефективної системи перекваліфікації та перепідготовки кадрів); забезпечення функціонування прозорої та ефективної системи фінансування регіонального розвитку.

Висновки. Вирішення специфічних регіональних проблем на сучасному етапі вимагає розробки стратегій регіонального розвитку з урахуванням їх особливостей у природно-ресурсному, виробничому потенціалах, можливостей внутрішньої та зовнішньої орієнтації виробництва, особливостей трудового потенціалу тощо. Стратегія розвитку кожного регіону повинна включати мету, пріоритети розвитку, механізм досягнення обраних орієнтирів, джерела фінансування з розбивкою по етапах, які визначаються у перспективі. Багатоваріантність стратегій передбачатиме можливі ситуаційні зміни, ризики та фактори розвитку [5]. Важливою у даному питанні залишається дієва співпраця центральних та місцевих органів влади і органів місцевого самоврядування, для того щоб не допустити порушення інтересів держави, області, людей і досягти поставлених цілей з найменшими втратами. На сучасному етапі існує неузгодженість дій в органах влади, відсутні й адекватні механізми їх координації, немає чіткого розмежування повноважень та відповідальності, невирішеними залишаються проблеми формування місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богачев С.В. Фондовые методы развития промышленных корпораций: вопросы теории и практики / С.В. Богачев. – Д. : Ин-т экономики промышленности НАНУ, 2002. – 294 с.
2. Регіональний людський розвиток: Статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. – К. : ДКС України, 2007. – 40 с.
3. Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків : [монографія] / М.С. Клапків. – Тернопіль : Економічна думка ; Картбланш, 2002. – 570 с.
4. Мазур А.Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління / А.Г. Мазур. – К. : РВПС НАНУ, 2000. – 261 с.
5. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку : аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2013. – 88 с.
6. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь / За ред. З. Варналія. – К., 2005. – 62 с.